

(ali v prahi ali v prelogu). Skritka, analiza je pokazala, da ima kmetijstvo na obravnavanem področju vse značilnosti zaostalega gospodarstva, ki je usmerjeno v samooskrbo.

Avtor vidi možnosti za gospodarsko izkoriščanje kmetijskih površin edinole v krepitvi družbenih kmetijskih posestev. Ta imajo največ možnosti, da se razvijejo, v rodovitnih ravninskih predelih ob Spreči. Za uresničitev tega pa bo treba odpraviti nekaj ovir: osušiti zamočvirjena zemljišča, prepričati lokalne družbeno-politične skupnosti (občine), predvsem v nerazvitih območjih, o prednostih velikih kmetijskih posestev (s podružbljenjem zemlje občina izgubi davek od katastrskega dohodka, ki ga plačujejo kmetje) kakor tudi neagrarni gospodarstvenike, ki žele razširiti industrijske objekte na najrodovitnejša polja itd.

Božičeva knjiga je koristno berilo, saj nam razkriva številne posebnosti industrializacije bosanskega predela. V delu pa me moti to, da je avtor v obmestno področje Tuzle vključil celotna območja sosednjih občin. Prav gotovo bi se s prikazom po naseljih, ki bi jih bilo v obravnavi koristno združiti v posamezne pasore, izluščilo več tipičnosti in posebnosti, kar bi bilo za geografijo in za vse druge prostorske vede še toliko večje vrednosti in uporabnosti.

Milan Natek

Miloš Bjelovitić, Zenica i njena okolina. Ekonomskogeografska studija. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knjiga XXXI, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo 1968, 216 strani.

Zeniški črnometalurški kombinat predstavlja naš največji tovrstni objekt v državi. Prvo železarstvo je v Zenici vzniklo kmalu po avstrijski zasedbi Bosne in Hercegovine, ko so zgradili ozkotirno železnico po dolini Bosne. S tem so se dejansko odprla vrata tudi drugim neagrarnim dejavnikom, ki še vse do danes spremljajo železarstvo. Po drugi svetovni vojni so bile z ogromnimi investicijami podane osnove hitrejšemu in kompleksnemu razvoju zeniškega železarstva. Razširitev starih železarskih obratov, rast in razmah vzporednih ali čisto novih dejavnosti, ki se z njim prepletajo in dopolnjujejo, pa nagle spremembe v fiziognomiji mesta in okolice, močno priseljevanje ljudi itd., to je le nekaj pojavov, ki so obračali pozornost nase tudi v geografskih krogih.

Vsebina knjige je razdeljena v tri zajetna poglavja. V prvem delu se seznamimo s prirodnogeografskim okoljem pa s položajem in lego Zeniškega polja in mesta samega. S posebno zanimivostjo preberemo drugi del knjige, kjer je prikazana geografska oznaka zgodovinskega razvoja mestnega naselja na Zeniškem polju. V šestih poglavjih je avtor na osnovi zgodovinskih virov orisal postanek naselja ob prehodu prek reke Bosne, kar je dajalo naselju neagrarni pečat, pa njegovo funkcijo v dobi rimskega imperija in v času bosanske samostojnosti, ko se Zenica tudi priči omenja v 12. stoletju. Avtor podrobno oriše Zenico v turški dobi (1463-1878), ko stoji mesto ob pomembni poti, ki je vodila proti severozahodu. Temu sledi oris mesta v času avstroogrške vladavine. V tem času se promet preusmeri po dolini Bosne proti severu, od koder prihajajo tudi številni vplivi za razvoj rudarsko-industrijskih podjetij. Avstroogrška okupacija je temu predelu, ki se ponaša z izrednim naravnim bogastvom, vtisnila globok pečat: že v osemdesetih letih so na Zeniškem polju odprli premogovnik (rjavi premog oligocenske starosti), zgradili železarno, tovarno papirja in tukaj so namestili osrednje zapore za celotno okupirano ozemlje. Prebivalstvo Zenice prične izredno hitro naraščati (1879 ima mesto 2.101 preb., leta 1920 7215 preb.). Za to obdobje je značilno močno priseljevanje tujcev (778 Nemcev, 497 Avstrijcev, 188 Madžarov itd.). Industrializacija povzroči nagle spremembe v nacionalni oziroma v verski pripadnosti prebivalcev. Značilna je tudi ugotovitev, da se je prebivalstvo hrvatskih naselij najprej vključilo v nastajajoče neagrarne dejavnosti, njim je sledilo muslimansko prebivalstvo in šele nato pripadniki pravoslavne verske skupnosti.

Vse do nastanka Jugoslavije je bilo zeniško področje na obrobju prejšnjih državnih tvorb, odtelej pa se je njegov geografski položaj močno spremenil, saj je prišlo tako rekoč v središče nove države. Po letu 1935, ko so pričeli vlagati

nova sredstva za razširitev železarne, doživlja mesto močnejši utrip kot dotlej. V zadnjem letu pred vojno je železarna zaposlovala okrog 4.000 delavcev. Ob premogovniku so v tem času zgradili termoelektrarno. Pred vojno je Zenica štela okrog 12.500 preb. Toda rast števila prebivalstva je bila med obema vojnama počasnejša (1,9 % letno) kot v času avstroogrške zasedbe (6,3 %).

Silen razmah je Zenica doživljala po drugi svetovni vojni. Temu razdobju je odmerjena v knjigi skoraj polovica prostora. S progo Samac-Sarajevo je bila osrednja Bosna vključena v normalnotirno železniško omrežje. Leta 1948 prično v Zenici z gradnjo velikega kombinata črne metalurgije, ki danes zaposluje okrog 13.000 ljudi. Avtor podrobno analizira geografske pogoje za zgraditev tega temeljnega orjaka ne samo bosanskega gospodarstva, temveč celotnega jugoslovanskega značaja (tradicija, surovine: železova ruda iz Vareša, a v zadnjem času uporabljajo vedno več kakovostne rude iz oddaljene Ljubije; pogonsko gorivo ali premog ali elektrika, tehnološke surovine kot npr. apnenec, koks, delovna sila itd.). Samo poslopja zeniškega metalurškega kombinata zavzemajo eno tretjino mestne površine. Danes je železarna tista gospodarska veja, ki daje celotni mestni aglomeraciji svojevrstno podobo.

V tem delu knjige je zelo podrobno prikazana celotna gospodarska struktura Zenice, orisane so njene obrtne, trgovske, gostinske, javne in komunalne in še druge funkcije. Pri prikazu vplivnih območij mesta je zelo značilna ugotovitev, da se zona tedenskega prihoda na trg od turških časov do danes v glavnem ni spremenila, čeprav je po stopnji intenzivnosti precej oslabiljena.

Nagli geografski razvoj je neposredno vplival na rast števila prebivalstva, ki se je od predvojnega stanja do leta 1961 povečalo za blizu 555 %. Samo v letih 1948 do 1961 je prebivalstvo Zenice naraslo od 15.550 na 47.290 ljudi (letno za 9,4 %). S tem se je Zenica vključila v skupino srednje velikih mest v SR BiH in dobiva vse pomembnejše centralne funkcije za severno polovico osrednje bosenske gospodarske regije, ki vključuje Zeniško, Kakanjsko in Viteško polje.

Bjelovitičeva študija o Zenici in njeni okolici je napisana po sodobni poleografski metodologiji. Med glavne odlike dela moramo uvrstiti številne primerjave, s katerimi avtor poskuša ovrednotiti pomen in vlogo mesta z vsemi njegovimi atributi v ožjem in širšem prostoru. Zanimajo ga stare in nove prometne poti, s katerimi se je spreminjal položaj mesta, pa zaloge rudnega bogastva, tiste tehnološke spremembe, ki zahtevajo novih surovin bodisi domačega bodisi tujega porekla. In ne nazadnje nam je prav plastično orisal teritorialno in fiziognomsko rast mesta v turškem in v avstrijskem obdobju pa v dveh desetletjih prve Jugoslavije, kakor tudi številne povojne in današnje spremembe, ki so skoraj docela zabrisale sledi prejšnjih obdobij (npr. turške kasabe). Tudi pri nadaljnjem razvoju mesta se avtor postavlja na trdna tla resničnosti in poudarja, da je največja ovira za bodoči napredek Zenice pomanjkanje ustreznih zazidalnih površin. Prav tako bo ozračje, ki je že danes zastrupljeno z industrijskimi plini, neugodno vplivalo na zdravo in dobro počutje prebivalcev (upoštevati je treba, da je na Zeniškem polju skoraj tri četrt dni v letu brez vetra). Skratka, Bjelovitičeva knjiga o Zenici je zanimivo delo tako z metodološkega kot z vsebinskega vidika, zato bomo geografi z zanimanjem in koristjo segli po njem.

Milan Natek

Krajša poročila

Zbornik na VIII kongres na geografite od SFRJ vo Makedonija od 9. IX. do 14. IX. 1968. Sojuz na Geografskite društva na SFRJ, Geografsko društvo na SR Makedonija. Redakcioni odbor: Dr. Panče Kiroški, glaven i odgovoren urednik, Dr. Todor Kondev, Dr. Mitko Panov, Dr. Grgo Mileski, Adrijana Ulčar i Stanko Stankovski. Zbornikot go sredil za pečat: Dr. Mitko Panov. Skopje 1968, str. 628.